

dr Kamil Pietrasik
Towarzystwo Azji i Pacyfiku
e-mail: kamilpietrasik@interia.pl
<https://orcid.org/0000-0002-8579-0659>

Charlotte Hille, Renee Gendron,
Clans and Democratization
Chechnya, Albania, Afghanistan and Iraq,
Wydawnictwo Brill, Leiden-Boston 2020, ss. 295

Nie będzie przesadnym stwierdzeniem, iż takie kraje i regiony świata jak: Albania, Afganistan, Irak czy Czeczenia są miejscami, gdzie w przeszłości dochodziło do wielu krwawych wydarzeń skutkujących wielką liczbą zabitych oraz rannych. Walki toczyły się między władzami a grupami opozycyjnymi lub – tak jak w przypadku Afganistanu i Iraku – pomiędzy koalicją międzynarodową, pod dowództwem Stanów Zjednoczonych, a radykalnymi autochtonami. Celem było wprowadzenie rządów demokratycznych i osadzenie na stanowiskach demokratycznych polityków poprzez odsunięcie różnych wrogich sobie klanów i grup zwalczających siebie nawzajem. Odpowiedzi na pytanie, czy cel ten spełniono, została poświęcona recenzowana publikacja.

Książka składa się z dwóch obszernych części. We wstępie wskazano na istotę podjętych tematów i w skrócie przedstawiono poszczególne rozdziały tejże publikacji. Część pierwszą *Clans and the State* otwiera wątek poświęcony klanom. Termin „klan” jest zdefiniowany z perspektywy interdyscyplinarnej, ukazując relacje między klanem a państwem. Niewątpliwie, może być on różnie interpretowany w zależności od tego, czy rozpatrujemy to pojęcie z perspektywy politycznej, prawnej, socjologicznej czy antropologicznej. Charlotte Hille i Renee Gendron zaznaczają, że aspekty typowe dla społeczności klanowej to honor, krwawa zemsta, tradycje i religia. Autorki w dalszej części dodały, iż skupiły się nad zbadaniem, w jaki sposób te aspekty społeczeństwa klanowego są włączane do współczesnego państwa narodowego.

Drugi rozdział tej części, *Statehood and the Clan*, poświęcono zdefiniowaniu kryteriów budowania państwa od podstaw z perspektywy prawnej. Skupiono się na zobrazowaniu znaczenia takich pojęć jak: suwerenność, prawo do samostanowienia, definicji państwa narodowego, zasadzie *uti possidetis*, a także istnienia i pojawienia się państw upadłych, jeśli chodzi o rządy prawa oraz bezpieczeństwa w szerszym ujęciu badanego kontekstu. Autorki wskazują, że wszystko to nie byłoby możliwe do zbadania, gdyby nie upadek komunizmu na początku lat 90. XX wieku. Dlaczego ten okres był ważny? Stworzył on bowiem przestrzeń do pojawienia się nowych państw i systemów politycznych, które mogły być obrane na przyszłość, np. czy Afganistan idzie w kierunku socjalizmu, komunizmu, czy jednak w stronę demokracji, a może republiki islamskiej, co później się stało. W mojej ocenie decyzja o poruszeniu tematu upadku komunizmu na początku lat 90. XX wieku była słuszną.

W rozdziale *Warlords and the Clan Society* pochyłono się nad kwestiami dotyczącymi walki między zwaśnionymi klanami. Wydarzeniami, które sprawiają, że dochodzi do tych starć, to zdaniem jednej z autorek np. wojna i czas powojenny, gdzie trzeba zdecydować, kto ma rządzić danym krajem, regionem. Renee Gendron nie zapomniała o liderach, którzy wyłaniają się podczas takich konfrontacji. Do zatargów dochodzi zwykle między watażką a przywódcą klanu. Zdaniem autorek działania tych przywódców przybierają postać klientelizmu. Różnicą zaś – zdaniem wcześniej wspomnianej R. Gendron – jest to, że watażka często, stosując przemoc i naruszając prawa człowieka, czerpie część swoich dochodów od ludności.

Kolejny rozdział tej części, *Society and Democratisation*, autorstwa Ch. Hille, poświęcony został formom, jakie może przybierać zaufanie, i ich znaczeniu w budowaniu państwa w społeczeństwach klanowych. Autorki pochyliły się także nad mechanizmami budowania państwa, które są związane z bezpieczeństwem – tematem omawianym również w poprzednim rozdziale. Tak naprawdę ten rozdział można traktować jako swego rodzaju przedłużenie poprzednich rozważań, które zostały ujęte w *Warlords and the Clan Society*.

W konkluzji pierwszej części omawianej książki zauważono, że klan przynosi pewną stabilność i własną tożsamość. Oczywiście jest to stwierdzenie, z którym raczej można się zgodzić. Wskazano również na trzy aspekty dotyczące budowania państwa, istotne dla związku między państwem a klanem. Jedną z tych kwestii jest organizacja państwa i współpracy pomiędzy różnymi poziomami zarządzania w nim, a także na poziomie współpracy obywateli z aparatem państwowym.

Podsumowując, pierwsza część recenzowanej książki jest obszerna, teoretyczna oraz poświęcona ogólnym zagadnieniom związanym z klanem, jego przywódcami, państwowością. Nie odniesiono się w niej do krajów i regionów wspomnianych w tytule książki.

Druga część, *Casestudies*, jest poświęcona klanowości i demokracji w Albanii, Afganistanie, Iraku oraz Czeczenii. Jako pierwszy przedstawiono przypadek Czeczenii. Celem rozdziału *Clans in Chechnya* jest przybliżenie struktury klanów zamieszkujących ten region, a także ich wpływu na społeczeństwo czeczeńskie. Czeczeni mają dobrze rozbudowaną klanowość oraz długą historię, kochają wolność, o którą tak walczyli, gdy byli częścią Imperium Rosyjskiego i Związku Sowieckiego przez ponad 100 lat. Klany czeczeńskie, tzw. tejpy, zdaniem autorek, odgrywają ogromną i ważną rolę w historii tego państwa, a nawet są widoczne we współczesnej polityce czeczeńskiej. Charlotte Hille i Renee Gendron dość obszernie opisały ich historię. Co ciekawe, autorki twierdzą, że społeczeństwo czeczeńskie zmieniło się ze społeczeństwa matriarchalnego w patriarchalne. I trudno się z tym nie zgodzić, w tej kulturze bowiem to mężczyźni rządzi i dowodzi rodzinie, także klanom. Warto również podkreślić, iż nieco uwagi poświęcono historii i losom abreków (inaczej zbójników). Rozważania autorki rozpoczęły od XIX wieku, tj. momentu, kiedy klany zaczęły się rozwijać i powiększać swoje wpływy na terenach dzisiejszej Czeczenii.

W rozdziale *Clans in Albania* przeanalizowano pozycję klanu w społeczeństwie, a także polityce albańskiej. Dość istotnym pytaniem, postawionym przez autorki, jest: jaki wpływ miał klan na politykę narodowościową. Charlotte Hille i Renee Gendron podkreślają, że etniczni Albańczycy mieszkają zarówno w Albanii, jak i po drugiej stronie granicy w sąsiednich państwach, co oznacza, że występuje etniczne „rozlewanie się” kultury, ale jest to również zachęta dla sąsiednich państw do faworyzowania stabilności regionalnej.

Dalej pochyłono się nad kwestią klanów w Afganistanie. Rozdział *Clans in Afghanistan* skoncentrowano wokół społeczeństwa klanowego istniejącego w kilku częściach tego kraju. Charlotte Hille i Renee Gendron postawiły sobie pytania: „Jak społeczeństwo klanowe wpłynęło i nadal wpływa na politykę Afganistanu?” oraz „Jak wygląda podział władzy politycznej, w jaki sposób i czy w ogóle społeczeństwo klanowe funkcjonuje, zarówno wewnątrz, jak i wobec XIX-wiecznych rządów brytyjskich, w czasie sowieckiej okupacji i w czasie interwencji NATO?”. Zaproponowały one ciekawe spostrzeżenie, iż istotnym wyzwaniem dla odbudowy Afganistanu jest zarówno czasochłonność, jak i duże zaangażowanie finansowe.

Clans in Iraq to ostatni rozdział drugiej części recenzowanej publikacji, w którym wyjaśniono pozycję klanów i plemion w społeczeństwie irackim oraz polityce, a także w jaki sposób ukształtowało to Irak. Przegląd klanów przedstawiono z ujęciem społeczeństwa i jego historycznego rozwoju, następnie wyjaśniono znaczenie wyborów dokonywanych w procesie budowania państwowości w Iraku od 2003 roku, a także zaprezentowano rolę klanów w obecnym w społeczeństwie i polityce. W tym rozdziale autorki wskazały na odrębne rozumienie terminów „klan” i „plemię”.

We wnioskach ogólnych (*General Conclusion*) autorki pokusiły się m.in. o stwierdzenie, że państwo może być silne, słabe lub upadłe. Ich zdaniem, państwa silne to takie, w których władza jest sprawowana przez demokratyczny rząd, a demokracja jest definiowana na wzór zachodni. „Kiedy państwo staje się słabsze, klan przejmuje pewne obowiązki [...] jednak to państwo powinno mieć lub ma pierwszeństwo przed społeczeństwem klanowym” (s. 254, tłum. – red.).

Istotnym walorem pracy jest załącznik *Clans, Tribes and Their Locality in Chechnya, Albania, Afghanistan and Iraq*. W tabelach wskazano nazwy i obszary obecności danego klanu w omawianych państwach.

Recenzowana publikacja jest dość istotnym wkładem w anglojęzyczną literaturę przedmiotu, porusza bowiem bardzo ważne aspekty i wątki skoncentrowane wokół klanów oraz ich działania, a także funkcjonowania, z którymi warto się zapoznać.

Słowa kluczowe: Irak; Albania; Czeczenia; Afganistan; demokracja; klan; recenzja

Keywords: Iraq; Albania; Chechnya; Afghanistan; democracy; clan; book review